

רקע

עד תחילת המאה ה-20 הייתה הקהילה היהודית בארצות-הברית קהילה קטנה יחסית שרובה הגדול היו יהודים מגרמניה שהגיעו במהלך המאה ה-19. חלק גדול מהיהודים הללו השתלבו היטב בחברה האמריקאית ובעולם העסקים והמשפט, הקהילה היהודית בארצות-הברית לא פעלה כגוף מאורגן, היהודים התנהלו כאנשים פרטיים, כאשר המטרה העליונה של כל אחד מהם הייתה להשתלב בחברה האמריקאית כאזרחים מן המניין. באותן שנים כבר החלו להתגלות סימנים של מצוקה אצל היהודים באירופה, אולם הדבר לא העסיק באופן מיוחד את יהודי ארצות-הברית שלא ראו את עצמם כאחראים לגורלם של היהודים במדינות אחרות בעולם.

מצב זה השתנה החל משנת 1903, בשנת זאת התרחשו ברוסיה אירועי פוגרום קישינב בהם נרצחו ונשדדו מאד יהודים, כאשר הדבר נעשה בגיבוי שקט של ממשלת רוסיה. בין השנים 1903-1914 התרחש גל הגירה חסר תקדים של יהודים מרוסיה הצארית לארצות-הברית. ההגירה הגדולה של יהודי רוסיה החלה עוד קודם לכן, אולם הפרעות הביאו אותה לשיא שנעצר רק עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה ב-1914. מצוקת היהודים וההגירה ההמונית לארצות-הברית הציבה אתגר גדול בפני הקהילה היהודית בארצות-הברית. המעבר של מיליוני יהודים מרוסיה לארצות-הברית התרחש בעקבות אירועי פוגרום קישינב ב-1903, אירועים שהיו נקודת שיא באווירה האנטישמית ובהתנכלויות ליהודים שהחלו עוד במאה ה-19.

המצוקה של יהודי רוסיה גרמה להתארגנות של הקהילה היהודית בארצות-הברית ולפעילות נרחבת אשר התמקדה בשני תחומים עיקריים – מאבק פוליטי באנטישמיות הגואה ברוסיה ולצד זאת התארגנות לקליטת המוני המהגרים בארצות-הברית. בתקופה זאת הוקמו מספר ארגונים יהודיים חשובים, "הוועד היהודי האמריקאי", ארגון ה"ג'וינט" וגם התנועה הציונית בארצות-הברית. מלבדם היו ארגונים יהודיים נוספים שהחלו לפעול למען המהגרים שהגיעו לארצות-הברית ולמען היהודים שנותרו באירופה..

במסגרת העבודה אני מבקש לבחון את פעילות הקהילה היהודית בשנים הללו ולנתח כיצד השפיעו פוגרום קישינב והמצוקה הקשה אליה נקלעו יהודי רוסיה על פעילות זאת. השפעת האירועים על הקהילה היהודית בארה"ב תיבחן על-ידי ניתוח ההתארגנויות והפעולות שבוצעו על-ידה בשנים הללו. פעילויות אלה היוו שינוי בזהותה ואופייה של קהילת יהודי ארצות-הברית, מפני שעד אז הם לא היו מאופיינים כקהילה מאורגנת, אלא בעיקר השתלבו כאנשים פרטיים בחברה ובכלכלה האמריקאית.

שאלת המחקר: כיצד השפיע פוגרום קישינב על פעילות הקהילה היהודית בארה"ב למען יהודי רוסיה ומהגריה בשנים 1903-1914?

על-מנת לענות על שאלת המחקר אבחן כיצד התארגנה הקהילה היהודית בארצות-הברית ומה היו הפעולות המרכזיות שביצעה. הפעילויות הללו נחלקו בין התחום הפוליטי לתחום הקליטה ולצד זאת הקמת גופים וועדים מאורגנים מטעם הקהילה היהודית, אשר מטרתם הייתה לפעול למען יהודי רוסיה ויהודי העולם.

השפעת ההגירה על הקהילה היהודית בארצות-הברית

הגידול בקרב אוכלוסיית יהודי ארצות-הברית בשנים הללו היה עצום. ב-1880 חיו בארצות-הברית 280 אלף יהודים. ב-1914 ערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה וסגירת השערים, חיו בה כבר 3,777,000 יהודים! תקופת השיא של ההגירה הייתה במהלך 5 השנים שלאחר הפוגרום (1904-1908) ובה היגרו לארצות-הברית לא פחות מ-642 אלף יהודים. כ-805 מהמהגרים היו אנשים צעירים יחסית שגילם נע בין 15 ל-45.ⁱ

רוב הקהילה היהודית בארצות-הברית לפני ההגירה הגדולה מרוסיה היו יהודים שהגיעו מגרמניה, עשרות שנים לפני כן. היהודים הללו היו מאופיינים בכך שרבים מהם היו אנשים אמידים ובעלי מעמד שהשתלבו היטב בחברה האמריקנית. בנוסף לכך, רובם היו חילונים ולא היו מזוהים עם הדת היהודית ובנוסף הם התנגדו לתנועה הציונית שהחלה להתעורר באירופה. ההגירה הגדולה מרוסיה שינתה בתוך מספר שנים את מאזן הכוחות בתוך הקהילה היהודית, כאשר יהודי רוסיה הפכו לרוב. היהודים הללו שינו את אופייה החברתי והכללי של כל הקהילה היהודית בארצות-הברית כאשר הפכו לרוב העיקרי, מכיוון שהם היו הרבה יותר דתיים וציוניים ומן הצד השני רובם לא היו בעלי ממון, אלא עבדו במקצועות פשוטים וקשי יום.ⁱⁱ

עד ההגירה המועדף של יהודי רוסיה בתוך ארצות-הברית הייתה העיר ניו-יורק שהייתה עיר נמל, אליה הגיעו מרבית הספינות מאירופה שהיו עמוסות במהגרים יהודים. עד 1880, הייתה בניו-יורק קהילה יהודית קטנה של כמה אלפים. ב-1914 כאשר פסקה ההגירה הגדולה בעקבות פריצתה של מלחמת העולם הראשונה, כבר חיו בניו-יורק למעלה מ-1.3 מיליון יהודים. רוב המהגרים היהודים התרכזו בחלק המזרחי, האי מנהטן, שהפך לאזור של עוני ופשעה בשל המוני המהגרים שמילאו אותו. מלבד ניו-יורק היו עוד מספר יעדי הגירה פופולריים עבור המהגרים היהודיים – פילדלפיה, בוסטון, בולטימור ושיקגו. גם בערים הללו התאפיינו המהגרים היהודים בכך שהתמקמו בצורה מרוכזת בסמוך לתחנות הרכבת והנמלים.ⁱⁱⁱ

ההגירה ההמונית של יהודים לערים האלה הביאה לכך שבכל אחת מהערים שהוזכרו כיעדי ההגירה הבולטים, התפתח כרך גדול של יהודים שהתגוררו בשכונות עירוניות נבדלות. הריכוז הגדול ביותר היה באיסט-סייד התחתון של ניו-יורק, מספר היהודים בו הגיע ב-1914 ל-350 אלף יהודים שהצטופפו בשטח קטן של 8 קילומטר מרובע. צפיפות זאת יצרה בעיות תמורות של בריאות ותברואה. הקהילה היהודית בניו-יורק הפכה בשנים הללו לקהילה היהודית הגדולה בעולם. בין הכרכים הללו בהם התיישבו היהודים ישנם כאלה המפורסמים עד היום כאזורים של עוני – הארלם, דרום ברוקס, וויליאמסבורג ועוד.^{iv}

ⁱ אריה גרטנר, (2004), הישוב היהודי בארצות-הברית מראשיתו עד ימינו, הקיבוץ המאוחד, עמ' 84.

ⁱⁱ משה רישין, (2006), "גרמנים מול רוסים", בתוך: מירה קצבורג-יונגמן (עורכת), החוויה היהודית-אמריקאית, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 414-397.

ⁱⁱⁱ גרטנר, שם, עמ' 94.

^{iv} דבורה רוורק, (1992), "מצבם הבריאותי של מהגרים יהודים באיסט סייד התחתון של מנהטן", בתוך: אריה גרטנר ויונתן סרנה (עורכים): יהודי ארצות-הברית, ירושלים, הוצאת ספרים זלמן שזר, עמ' 224-183.